

УДК 37.032.001.26 : 159.9

К. ДОБРОВОЛЬСЬКА, С. КІРШО

Одеський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ЕКОНОМІСТА В КОНТЕКСТІ ОСМИСЛЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА

Розглядаються проблеми професійно-педагогічного розвитку особистості майбутнього педагога-економіста в контексті аксіологічного підходу до вивчення й осмислення творчої спадщини А.С. Макаренка, переосмислення його педагогічного досвіду управління процесом виховання та розвитку особистості у складних соціально-економічних умовах навчання підростаючого покоління в першій половині ХХ ст. На основі осмислення педагогічної спадщини та досвіду управлінсько-педагогічної діяльності видатного педагога висвітлюється значення їх освоєння і впровадження для розв'язання окреслених проблем сучасної вищої школи та освіти.

***Ключові слова:** професійно-педагогічний розвиток особистості майбутнього педагога-економіста, А.С. Макаренко, видатний педагог, керівник, засновник новаторської педагогіки, педагогічна думка, цінний досвід, творча спадщина, переосмислення, значення, впровадження, практика педагогічної підготовки викладача економіки.*

Постановка проблеми. Проблема професійно-педагогічного розвитку особистості майбутнього педагога-економіста на цінностях вітчизняної гуманістичної педагогіки, педагогічної думки та багатого педагогічного досвіду А.С. Макаренка з формування і розвитку особистості в процесі навчання та трудового виховання підростаючих поколінь у складних соціально-економічних умовах є однією з пріоритетних у системі професійно-педагогічної підготовки нового типу економістів і викладачів економіки за напрямом та спеціальністю «Економічна теорія» в університетах України. Актуальність її дослідження зумовлюється насамперед тим, що аксіологічний підхід до вивчення й осмислення творчої спадщини видатного українського педагога-новатора ХХ ст. дасть можливість виявити педагогічні цінності, позитивний досвід управлінсько-педагогічної діяльності організатора та керівника різних закладів народної освіти й талановитого вчителя словесності, його цінні ідеї і погляди на шляхи розвитку

особистостей учителя та учня, ті оптимальні рішення, методи і форми роботи в учительському й дитячому колективах, які мають важливе значення й для розв'язання проблеми в нових соціально-економічних і політичних умовах реформування сучасної школи, вищої економічної та педагогічної освіти в новій Українській державі.

Хоча після розпаду Радянського Союзу перед вищою школою суверенної України відкрилися нові перспективи розвитку педагогічної та економічної освіти не тільки на досягненнях світової науки та освіти і надбаннях історії зарубіжної педагогіки, а й на цінностях української освіти, школи і педагогіки, сьогодні як ніколи гостро стоїть завдання переосмислення творчої спадщини А.С. Макаренка та інших видатних українських педагогів, у наукових працях і управлінсько-педагогічній діяльності яких народжувалися прообрази школи та освіти XXI ст., цінні ідеї, наукові проекти, мудрі поради й методичні рекомендації щодо розумового та духовного розвитку вихованців, формування в процесі навчання та виховання учнів і студентів особистості нового типу.

Про актуальність дослідження проблеми свідчать і вихідні концептуальні положення щодо основних завдань педагогічної освіти, серед яких стратегічним завданням є «формування вчителя, який здатний розвивати особистість дитини, зорієнтований на особистий і професійний саморозвиток..., підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства» [6, с.704].

Важливість та актуальність розробки проблеми професійно-педагогічного розвитку особистості майбутнього економіста як викладача економічних дисциплін були окреслені в освітньо-кваліфікаційних характеристиках бакалавра та магістра за спеціальністю «Економічна теорія».

Розв'язання стратегічних завдань педагогічної освіти і науки неможливе без професійно-педагогічного розвитку особистості того, хто навчає економіки й інших дисциплін, розвитку особистості того, хто навчається. Тому чи не найважливішою є також проблема підготовки майбутнього педагога-економіста до управління навчально-виховним процесом та оволодіння наукою і мистецтвом управління процесом виховання, формування, всебічного розвитку особистості та саморозвитку учня, студента, підготовки фахівця високого гатунку. Як зазначається в Державній програмі «Вчитель», «ключова роль у системі освіти» [2, с.406], розумовому розвитку дітей, індивідуально-творчих здібностей учнів і студентів, формуванні та розвитку свідомої, творчої, гуманної особистості кожного школяра та студента належить учителю. Практична реалізація завдань професійно-педагогічного розвитку майбутнього педагога-економіста залежить насамперед від підвищення якості вищої економічної освіти та професійно-педагогічної підготовки фахівців з економіки й управління, учителів економіки і викладачів економічних дисциплін у тих вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку бакалаврів і магістрів за напрямом і спеціальністю «Економічна теорія».

Досягнення мети професійно-педагогічного розвитку особистостей майбутніх економістів і викладачів-дослідників економічної теорії у процесі психолого-педагогічної та професійної підготовки студентів економічних університетів України зумовлює обґрунтування актуальності дослідження проблеми в контексті творчої спадщини А.С. Макаренка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічно-літературна спадщина А.С. Макаренка давно цікавила дослідників. Проблемі вивчення його спадщини та педагогічного досвіду роботи приділялося багато уваги не тільки за радянської влади, а й у новій Україні.

Значний внесок у дослідження творчої спадщини А.С. Макаренка та розробку різних аспектів проблеми формування особистості в контексті його педагогічної думки зробили на початку XXI ст. І.Д. Бех, О.В. Вознюк, М.В. Левківський [3], Л.Ф. Пашко [1], Н.М. Дічек [4], І.А. Зязюн [5], Л.А. Медвідь [9], М.Д. Ярмаченко [10].

Шляхи формування вчителя-вихователя та його педагогічної майстерності у творчій спадщині А.С. Макаренка вивчали І.А. Зязюн, Н.П. Волкова, Т.І. Левченко, Б.М. Ступарик, М.М. Фіцула та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, проблему професійно-педагогічного розвитку особистості майбутнього педагога-економіста в контексті творчої спадщини А.С. Макаренка у педагогічній науці поки достатньо не було розроблено. Незважаючи на інтерес дослідників і викладачів вищої школи до педагогічного досвіду та управлінсько-педагогічної діяльності А.С. Макаренка, цю проблему в контексті осмислення значення його творчої спадщини з погляду сучасних вимог вищої школи до професійно-педагогічної підготовки економістів як викладачів економічної теорії в науково-педагогічній літературі досліджено ще недостатньо.

Метою даної статті є висвітлення важливості переосмислення значення творчої спадщини А.С. Макаренка, освоєння та використання для розв'язання окреслених проблем його цінного педагогічного досвіду організації й управління навчально-виховним процесом у різних закладах освіти, педагогічних ідей розвитку особистості в колективі та спільній праці колективу, трудовому й економічному вихованні підростаючого покоління.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проблема формування особистості економіста перебувала в центрі уваги провідних науковців світу від початку виникнення поняття «економічна людина» і розглядалася такими видатними зарубіжними вченими-економістами, як А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршалл, М. Вебер, Ж.-Б. Сей, Ж.-Ш. Сімонді, Дж. Кейнс, Й.А. Шумпетер.

У різні періоди історії вітчизняної економічної і педагогічної науки розв'язанню проблем розвитку «економічної людини», підготовки економістів і викладачів політичної економії на досягненнях науки та освіти приділялося багато уваги. Однак, як показує аналіз історії вищої економічної освіти в СРСР, у професійно-педагогічному розвитку викладачів політекономії використовувалися в основному праці класиків марксизму-ленінізму та ідеологів комунізму, про що свідчить і зміст «Методики преподавания политической экономии» (М., 1989).

Вимоги щодо розвитку особистості стоять перед педагогічною й економічною освітою України у ряді важливих державних документів і концепцій (Концепція педагогічної освіти; Концепція розвитку економічної освіти; Концепція загальної середньої освіти; Концепція профільного навчання в старшій школі), Державній програмі «Вчитель», Стратегії розвитку національної освіти на 2012-2022 рр. та інших документах МОНМСУ.

В умовах незалежності України проблемам формування творчої особистості економіста як викладача економіки приділяють серйозну увагу науковці та викладачі економічної теорії, психології і педагогіки КНЕУ, КНТЕУ, ОНЕУ, ТНЕУ, класичних та педагогічних університетів України.

Однак проблема професійно-педагогічного розвитку педагога-економіста в системі вищої економічної освіти в умовах обмеженої кількості педагогічних дисциплін і годин на їх вивчення не може бути вирішена без урахування надбань педагогічного досвіду видатних учених-педагогів минулого.

У розв'язанні завдань, які стоять перед сучасною вищою школою, педагогічною й економічною освітою щодо професійно-педагогічного розвитку та виховання свідомих, творчих і гуманних особистостей майбутніх економістів та педагогів-економістів на традиціях і педагогічних цінностях вітчизняної науки і культури, надбаннях історії освіти та педагогічної думки в Україні, важко переоцінити роль і значення цінного педагогічного досвіду та педагогічно-літературної спадщини А.С. Макаренка.

У радянські часи були видані його педагогічні праці, статті та стенограми виступів з питань комуністичного виховання у семи томах (М., 1958), теоретико-педагогічні праці та художні твори у восьми томах (М., 1983-1986), «Методика організації вихов-

ного процесу» (К., 1990), твори у семи томах українською мовою [8], книга «Макаренко А.С. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях» (К., 1978), вийшли окремі видання таких художніх творів, як «Педагогічна поема», «Марш 30 року», «Книга для батьків», «Мажор», «Прапори на баштах», «Лекції про виховання дітей» та ін.

Слід відзначити, що чимало цитат з творчої спадщини А.С.Макаренка подано в навчальних посібниках «Педагогіка школи» (М., 1977), «Педагогіка» (К., 1982), «Слово вчителя» (К., 1976).

Минуло 123 роки від дня народження і 72 роки від дня смерті цього видатного педагога та письменника, самовідданого трудівника на ниві вітчизняної освіти, справжнього майстра педагогічної справи, організатора та керівника різних закладів народної освіти. По-різному сьогодні ставляться до творчої спадщини А.С. Макаренка. Однак він присвятив своє життя педагогічній праці, освіті та науці, формуванню, вихованню, становленню та розвитку людських особистостей в освітніх установах для неповнолітніх правопорушників і безпритульних, на основі особливої організації навчально-виховного процесу та мистецтва управління ним, педагогічної майстерності домігся значних успіхів у розвитку учнів як творчих особистостей.

Не дивно, що в сучасних складних суспільно-економічних умовах переходу до капіталізму, кризових ситуаціях життя тисяч безпритульних дітей і неповнолітніх правопорушників проблеми їхнього розвитку, виховання та перевиховання розв'язуються з урахуванням педагогічних ідей А.С. Макаренка та його багатого досвіду трудового й економічного виховання дитини, учня як особистості та суб'єкта суспільних відносин.

Осмислення значення творчої спадщини А.С. Макаренка для досягнення якісно нового етапу розвитку особистості майбутнього економіста та викладача економіки особливої актуальності набуло наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у зв'язку з відзначенням 100-річчя (1988), 110-річчя (1998), 115-річчя (2003) і 120-річчя (2008) від дня його народження, визначенням стратегічних завдань реформування освіти в новій Українській державі.

Як показує досвід психолого-педагогічної підготовки в ОНЕУ майбутніх фахівців з економічної теорії і викладачів економіки, завдання всебічного розвитку особистості педагога-економіста як найвищої цінності суспільства, формування творчої, працелюбної особистості економіста та виховання цивілізованих господарів нашої країни не можна успішно виконувати без глибокого вивчення педагогічних ідей і творчої спадщини А.С.Макаренка, накопиченого ним у дитячих трудових колоніях Полтавщини та Харківщини педагогічного досвіду з розвитку особистості вчителя, навчання, трудового виховання й перевиховання дітей, які стали безпритульними та правопорушниками в нестерпних умовах і кризових ситуаціях життя після руйнівних наслідків громадянської війни й голодомору в 20–30-ті роки ХХ ст.

За радянських часів не було спеціальної підготовки педагогічних кадрів для роботи з дітьми, які переживали різні життєві кризи.

Фактично А.С. Макаренко, працюючи у складних умовах побудови соціалізму вчителем у школах Крюкова (1905-1910) та на станції Долинська (1911-1914), взірцевому училищі при Полтавському учительському інституті (1917-1918), який він закінчив із золотою медаллю, інспектором Крюківського вищого початкового залізничного училища (1918-травень 1919), завідувачем 2-го міського початкового училища у Полтаві (травень 1919 – вересень 1920), організатором і завідувачем Курязької трудової колонії ім. М. Горького (вересень 1920 - 1928), начальником трудової колонії ім. Ф.Е. Дзержинського (жовтень 1927 – червень 1935), завідувачем колонії у Броварах (1936-1937), на керівних посадах у трудових колоніях і органах освіти у Києві та Москві, займаючись одночасно педагогічною й організаційно-управлінською діяльністю і літературною творчістю, набув цінний педагогічний досвід розв'язання гострих проблем виховання, формування й розвитку особистості в колективі та через колектив, поєднання навчання з трудовим вихованням.

Реалізуючи свої педагогічні ідеї та програми розвитку людської особистості, талановитий учитель-словесник і майстер організації навчально-виховного процесу та управління ним у різних закладах освіти для безпритульних дітей і неповнолітніх правопорушників завдяки новим підходам до процесу навчання, виховання та перевиховання учнів, застосуванню ефективних методів і форм навчально-виховної роботи сформував передову педагогічну думку щодо розвитку особистостей молодого вчителя, вихователя та вихованців. Він збагатив теорію і практику формування дисциплінованої особистості учня та професійно-педагогічного розвитку вчителя.

На жаль, історія педагогіки, національної освіти і педагогічної думки в Україні не входить до блоку педагогічних дисциплін, які вивчаються майбутніми викладачами економіки в економічних університетах.

Сучасна епоха зумовлює перехід вищої школи на якісно новий рівень підготовки і професійно-педагогічного розвитку особистості педагога-економіста на основі врахування найкращих традицій, вивчення, впровадження та використання здобутків педагогічної думки, ідей і позитивного досвіду А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та інших відомих педагогів.

Процес професійно-педагогічного розвитку та виховання свідомої, творчої, гуманної особистості економіста і викладача економіки нового типу є складним, багатограним, поступовим і не обмежується хронологічними рамками навчальної аудиторної роботи викладачів вищої школи.

Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки ОНЕУ плідно працює над вивченням життя, організаторсько-управлінської й педагогічної діяльності А.С. Макаренка та переосмислення значення його творчої спадщини для оптимізації управління навчально-виховним процесом, СРС і НДРС, удосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, професійно-педагогічного розвитку і формування свідомої, творчої, гуманної особистості вчителя економіки та викладача економічних дисциплін у контексті нових викликів суперечливих перетворень у суспільно-економічному житті та негативних впливів реформування економічних відносин на освіту.

Сьогодні успішно використовують творчу спадщину А.С. Макаренка не тільки історія педагогіки, школи, освіти, педагогічної думки в Україні, Росії та інших країнах, а й загальна педагогіка, педагогіка вищої школи, реабілітаційна та соціальна педагогіка, педагогіка для правників. Практика психолого-педагогічної підготовки економістів та викладачів економіки в Одеському національному економічному університеті показує, що багатий педагогічний досвід, набутий А.С. Макаренком, викликає інтерес у студентів і на переломному етапі розвитку сучасної цивілізації, має непересічне значення для досягнення поставленої мети та роз'язання проблем сучасної школи.

Висновки. На основі дослідження окресленої проблеми, критичного аналізу наукових джерел і оцінок творчої спадщини А.С. Макаренка, переосмислення його внеску в теорію і практику організації навчально-виховного процесу й управління школою та дитячим колективом, осмислення цінних ідей і передової педагогічної думки про роль учителя в навчанні, вихованні та формуванні дисциплінованої особистості, власного досвіду широкого використання у навчально-виховному процесі наукових праць і художніх творів талановитого вченого і художника слова, організації навчально-пізнавальної, науково-дослідницької та ціннісно-орієнтаційної роботи студентів ОНЕУ над вивченням життя, різнопланової управлінсько-педагогічної діяльності видатного педагога і керівника закладів освіти та його педагогічно-літературної спадщини доходимо висновку про важливість і значимість її використання для оптимізації професійно-педагогічного розвитку особистості педагога-економіста, трудового, економічного та морального виховання майбутніх учителів економіки і викладачів економічних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Антон Семенович Макаренко // Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник / А.М. Бойко, В.Д. Бардінова та ін.; Під заг.ред. А.М. Бойко. – К., 2004. – С. 446-454; 504-529.
2. Державна програма «Вчитель». – К., 2004. – С. 405-429.
3. Деякі аспекти нової виховної парадигми (в контексті творчості А.С.Макаренка) / І.Д. Бех, О.В. Вознюк., М.В. Левківський // Педагогіка і психологія. – К, 2001. - № 1. – С.5-17.
4. Дічек Н.М. Макаренко Антон Семенович. Українська педагогіка в персоналіях: У двох книгах. Книга друга: О.В. Сухомлинська, Н.П. Дічек та ін. – К., 2005. – С. 177-187.
5. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Навч.-метод.посібник/ І.А. Зязюн. – К., 2000. – С. 137 – 159.
6. Концепція педагогічної освіти. // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упоряд. О.О.Любар; За ред. В.Г.Кременя. – К., 2003. – С.704.
7. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник / М.В. Левківський.–К., 2003.– С. 272-287.
8. Макаренко А.С. Твори в семи томах / А.С. Макаренко. – К., 1953-1955.
9. Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні / Л.А. Медвідь. – К., 2003. – С.285 – 288.
10. Ярмаченко М.Д. Від Я.А.Коменського до А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського // Педагогіка і психологія /М.Д. Ярмаченко. – К., 2000. - № 4. – С.5-13.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2012.

Добровольская К., Киршо С.

Одесский национальный экономический университет, Украина

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА-ЭКОНОМИСТА В КОНТЕКСТЕ ОСМЫСЛЕНИЯ ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ А.С.МАКАРЕНКО

В статье рассматриваются проблемы профессионально-педагогического развития личности будущего педагога-экономиста в контексте аксиологического подхода к изучению и осмыслению творческого наследия А.С. Макаренко и его педагогического опыта по управлению процессом воспитания и развития личности в сложных социально-экономических условиях обучения подрастающего поколения в первой половине XX ст. На основе осмысления педагогического наследия и опыта управленческо-педагогической деятельности выдающегося педагога освещается значение их освоения с целью решения обозначенных проблем современной высшей школы.

Ключевые слова: профессионально-педагогическое развитие личности будущего педагога-экономиста, А.С. Макаренко, выдающийся педагог, руководитель, основатель новаторской педагогики, педагогическая мысль, ценный опыт, творческое наследие, переосмысление, значение, внедрение в практику педагогической подготовки преподавателя экономики.

Dobrovolska K., Kirsho S.

Odessa national economic university, Ukraine

PROBLEMS OF PROFESSIONALLY-PEDAGOGICAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY FUTURE TEACHER-ECONOMIST IN THE CONTEXT OF COMPREHENSION CREATIVE INHERITANCE OF A.S.MAKARENKO

In the article the problems of professionally-pedagogical development of personality of future teacher-economist are examined in the context of the axiological going near a study and comprehension of creative inheritance of A. Makarenko and rethinking of his pedagogical experience on a management by the process of education and development of personality in the difficult socio-economic terms of studies of rising generation in the first half of XX of century. On the basis of comprehension of value of pedagogical heritage and historical experience of administrative-pedagogical activity of prominent teacher the ways of their mastering and introduction with the purpose of decision of the marked problems of modern higher school are illuminated.

Keywords: professionally-pedagogical development of personality of future teacher-economist, A.S. Макаренко, prominent teacher, leader of educational establishments, founder of innovative pedagogics, pedagogical idea, valuable experience, creative inheritance, переосмысление of value, introduction in practice of pedagogical preparation of teacher and teacher of economy.